21. YÜZYIL İÇİN PLANLAMA grubu

Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı, 1920

Yönetici: Prof. Dr. Bilsay KURUÇ

Konuşmacı: Dr. Serdar ŞAHİNKAYA

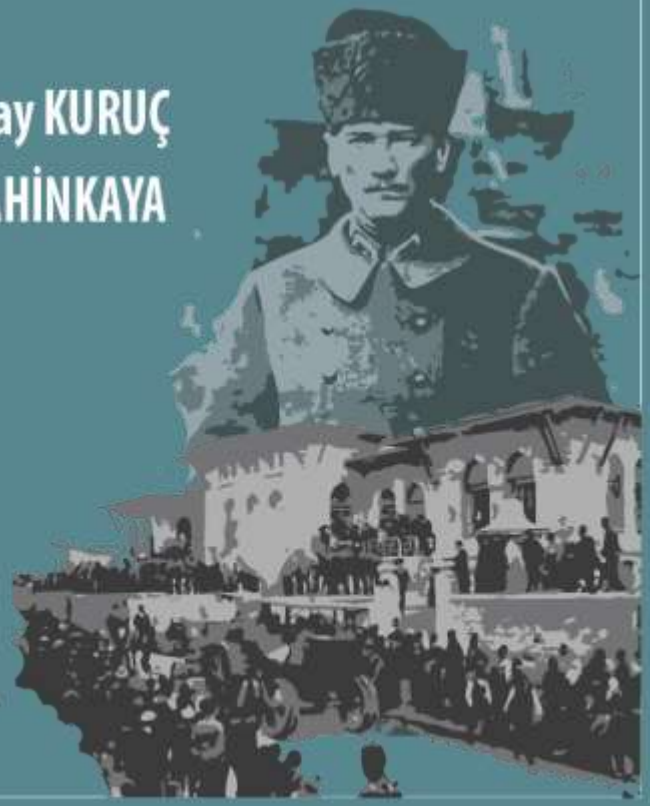

26 Kasım 2022 Cumartesi
Saat: 14:00

Canlı Yayın:
www.youtube.com/c/21YüzyılİçinPlanlama
21inciyuzyilicinplanlama.org

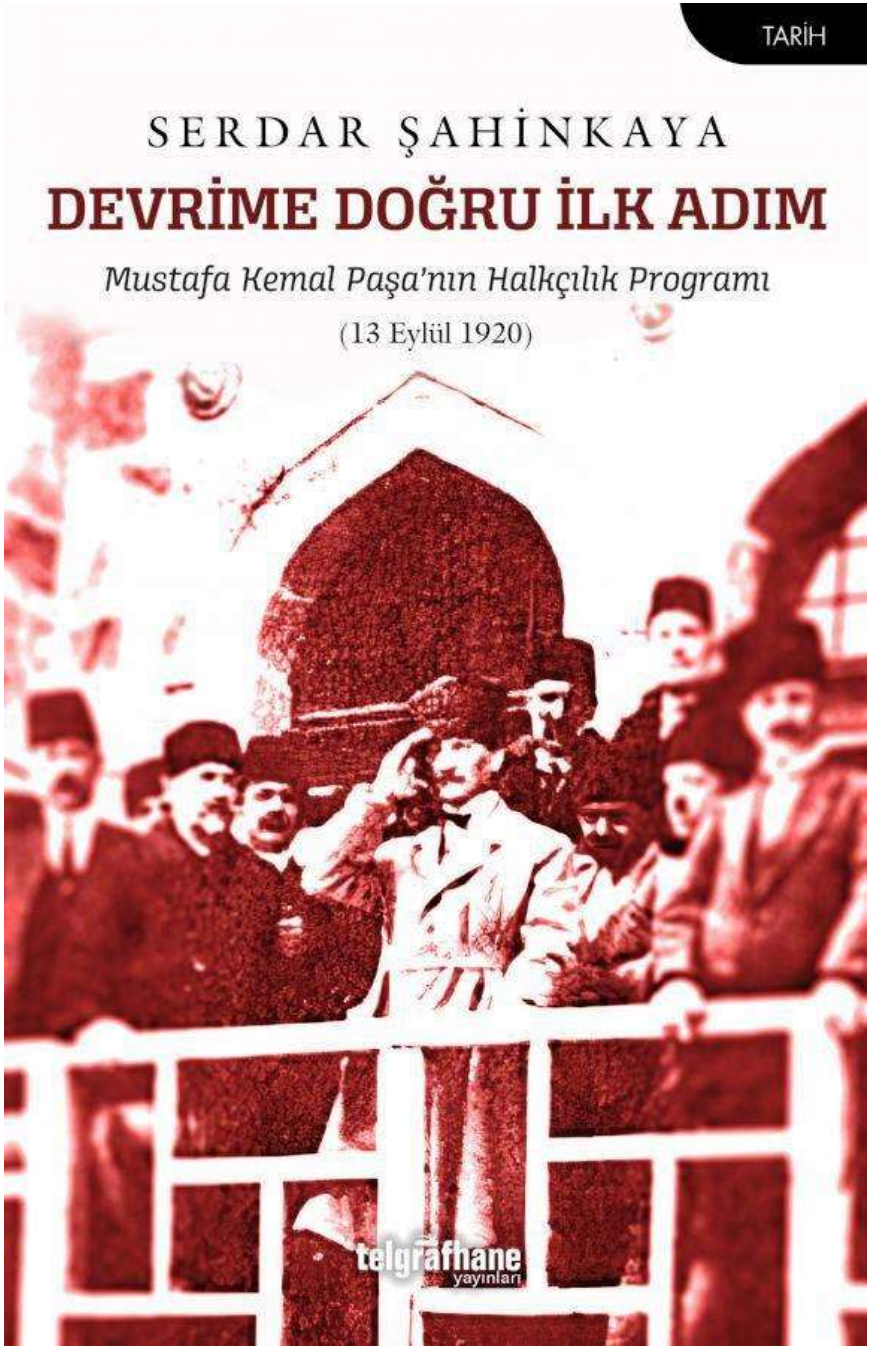

Nasıl Yazdım?

Osmanlıca Metin

(Çankaya Köşkü Atatürk Arşivi)

ATATÜRK ARŞİVİ

Dolap No. :
Kutu No. :
Dosya No. :
Fihrist No. :
Sahife :
Konu :

Büyük Millet Meclisi Başkâtibi Receb Beyefendi'ye

HALKÇILIK PROGRAMI

Büyük Millet Meclisinin mâhiyet-i esâsiyesini ve usûl-i idâre hakkındaki nokta-i nazarları tesbît eden ve Büyük Millet Meclisinin 24 Nisan sene 336 Cumartesi günkü ikinci ictimâında ittifâkla kabûl olunan Mustafa Kemâl Paşa'nın takrîri:

Bugünkü müşkil vaziyet içinde vatanı tehlike-i inhilâl ve izmihlâlden kurtarmak için ittihâzı lâzım gelen tedâbîr bi't-tabi heyet-i muhteremelerine âid olacaktır. Ancak bu husûsta da kendi tedkîkât ve malûmâtımıza istinâd eden kanâatlerimizi Meclis-i âlînize arz etmeyi fâideli add etmekteyiz. Gerek hukûk-i esâsiye kavâidine gerek târihteki emsâl-i adîdeye ve gerek zamânımızda aynı şerâit-i elîme içinde marûz-ı inhidâm kalmış olan milletlerin teşkîl ettiği ibret-i müessireye nazaran memleketi inkısâm ve inhilâlden kurtarmak için derhâl kuvâ-yı umûmiye-i milliyeyi esâslı teşkilât ile tevhîd etmekten başka çâre yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzım gelir? İşte mesele buradadır. Gayr-ı meşrû ve gayr-ı mesûl kuvvetlerin tahakkümüyle kuvâ-yı devleti tevhîd imkânı bulunsa dahî bunun temâdîsi kabil olmadığını bilirsiniz. Esâsen Meclis-i âlînizin mevcûdiyeti de evvel emirde meşrûiyet ve mesûliyet esâslarının milletçe vâcibü'l-mürâât görüldüğüne en büyük delîldir. Binâen-aleyh Meclis-i âlînizde ..... eden irâde-i âliye-i milliyeye istinâd etmek sûretiyle meşrûiyet ve kânûniyetini ve yine heyet-i muhteremenizde tecellî eyleyen vicdân-ı milletin muhâkemesine merbût bulunmak cihetiyle de mesûliyetini takdîr ve tesbît edecek bir kuvvetin idâre-i umûr etmesi zarûrîdir. Bu kuvvetin şekl-i tabîîsi ise bir hükûmettir. Hükûmet teşkîlâtının şekl-i esâsîsi gayr-i mesûl bir reis hükûmette tesbît edilen nokta-i tevâzüne istinâden kuvve-i teşrîiye vazîfesiyle mükellef bir heyet-i murâkabe ile vazîfede devâmı bu heyetin inzimam-ı itimâdına mütevakkıf bir

32

memleket

SİYASET YÖNETİM

altı aylık
kuramsal dergi

Halkçılık Dosyası

Aydınlanma ve İlk Birikim Çelişkisinde Halk ve Halkçı Ekonomi Politik
Ceyhun GÜRKAN

Güvencesizler Çağında Halkçılığı Tartışmak: Günümüzde Radikal Halkçılığın İmkanları
Mustafa Berkay AYDIN

Kemalist Halkçılığın Analizi: Yeni Bir Yorum Denemesi
İhsan Ömer ATAGENÇ

Dosya Dışı Makaleler

Elit Teori Çerçevesinde Türkiye'de Kadın Milletvekilleri Üzerine Bir İnceleme
Senem ERTAN, Hümeyra Rojda AYKAÇ

Türk Askeri Yönetimindeki Kırılmalarda ve Dönüşümlerde Yabancı Etkisi: Osmanlı'dan 2000'lere
Turgut ATASOY

Kentsel Siyaset Literatürünün Türkiye Yazımındaki Serüveni: Politik Ekonomi ve Kurumsalcı Yaklaşımların Eleştirel Bir Değerlendirmesi
Osman SAVAŞKAN, Çiğdem AKSU ÇAM

Bilgi-Belge

Mustafa Kemâl Paşa'nın Halkçılık Programı
Serdar ŞAHİNKAYA

memleket SİYASET YÖNETİM

M S Y

2019
32
ISSN 1306 0212

Mustafa Kemâl Paşa'nın Halkçılık Programı

(13 Eylûl 1920)

Serdar ŞAHİNKAYA[1]

1923 Cumhuriyet Devriminin sosyal yönünü belirleyen "Halkçılık" meselesinin yeniden incelenerek hatırlanması, daha iyi anlaşılması ve belki de 21. yüzyıla taşınması gayretlerini çok değerli bulmaktayım.

2003-2007 döneminde T.C. Cumhurbaşkanlığı Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler Çalışma Grubu üyeliği görevim sırasında Çankaya Köşkü'ndeki Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi'nden Halkçılık Programının orijinal metni ve daktilo edilmiş transkripsiyonundan birer kopya edinmiştim. Memleket Siyaset Yönetim Dergisi "Halkçılık" temalı bir özel sayı/dosya çağrısına çıkınca elimdeki bu metni, meraklıları ile paylaşmanın sırasıdır diye düşündüm. Sayı editörlerinden Doç. Dr. Deniz Yıldırım'ın da görüşünü aldıktan sonra bu kısa notla birlikte ilgili metinleri takdim ediyorum.

Metnin transkripsiyonunu, alanında nerede ise tek yapıt olan İsmail Arar'ın *Atatürk'ün Halkçılık Programı*'ndaki metin ile birebir karşılaştırdım[2]. Saptadığım küçük farklılıklar nedeniyle de emin olmak için ODTÜ Tarih Bölümü Araştırma Görevlisi Sayın Canan Halaçoğlu'ndan destek aldım[3]. Canan Hocam, bendeki transkripsiyon metninde 13 adet imla hatasına işaret ederek, düzeltmelerde bulundu. Kendisine buradan da bir kere daha şükranlarımı sunuyorum. Bu bağlamda düzeltmeleri içeren transkripsiyon metni, tarafımdan yeniden Word ile yazıldı. Doğal olarak son halde varsa yazım hatalarının kusuru tamamıyla bana aittir.

Evet, Mustafa Kemâl Paşa diyor ki; *"Bilmünasebe arzetmiştim ki, ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylûl 1920 tarihli bir programı Meclise takdim etmiştim. (…) Siyasî, içtimaî, idari, askerî noktai nazarları telhis ve teşkilâtı idariye hakkındaki mukarreratı ihtiva eden bu program Meclisin 18 Eylûl 1920 günkü içtimaında okunup, bu tarihten dört ay geçtikten sonra takarrür eden ilk Teşkilâtı Esasiye Kanunu, bu programdan çıkmıştır"* (Arar, 1963: 7 – 11)

---

[1] Dr. 21. Yüzyıl İçin Planlama Grubu Koordinatörü

[2] Arar, İsmail (1963). *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi*. Eylül. İstanbul. Baha Matbaası.

[3] Bu desteği sağlayan ODTÜ Tarih Bölümü Öğretim Üyesi aziz dostum Prof. Dr. Recep Boztemur'a teşekkürlerimle.

Sevgili Hocam, Prof. Dr. Oktar Türel'e şükranla….

Ankara, 26 Ocak 2022

Kardeşim Serdar,

Önerdiğim değişiklik ve düzeltmeler ile ilgili olarak bazı açıklamalar eklemenin yararlı olacağını düşündüm:

* (^) işaretleri : Bunların bir kısmının kaldırılmasını öneriyorum. İki nedenle: (i) "müntehab" (seçilmiş) gibi bazı sözcüklerde bu işaretin konulması, a harfinin uzun okunmasına yol açar; oysa bu sözcüklerdeki a kısa okunmalıdır; (ii) "Kalın" k (Arap alfabesindeki kaf) 'tan sonra (^) işareti konulursa, bu sözcükler "ince" k (Arap alfabesindeki kef) ile telaffuz edilir. Bu nedenle kabil (olasılık), nikat (noktalar), ittifak, kânun (yasa), mekân (orun), itfikat (insanç), tedkikat (incelemeler) gibi sözcüklerde (^) kullanmayınız.
* Günümüz Türkçesi'nde özgün Arapçası deforme olmuş "ictima" ve "ibtida" sözcüklerinde, sırasıyla, ç ve p sessiz harflerinin kullanılmasını yeğleyebilirsiniz. Kezâ, "hür" ve "Hak" diyebilirsiniz.
* "Müntehab" sözcüğü, Devellioğlu'nun Osmanlıca Sözlüğü'nde "müntehab" diye yazılmaktadır; takdir sizindir.
* "dûrû dırâz" (çok uzun) sözcüğünün Devellioğlu'ndaki yazılışı "dûrû-dırâz"dır ve kanımca doğru olanı budur (her iki u harfinin de uzun okunması gerektiği için).
* Beş yerdeki tereddütlerimi sizinle paylaşmak isterim:
(i) Sh. 1, para. 1 sonundaki "tarafdârız" sözcüğünün ardıl konuluşu itibarıyla "tarafdârsınız" olması gerekir; ama başka açıkça böyle. Aslına uygunluk gerekçesiyle yanlışı koruyabilirsiniz.
(ii) Sh. 1, para. 1, satır 8'deki "görememekteyiz" sözcüğünü ben "görmemekteyiz" diye okuyorum. İlki de bana yanlış gelmiyor, kararı siz verin.
(iii) Sh. 2, para. 2, satır 6'da "müntehib" (seçmen)'in kastedildiği anlaşılıyor, ama baskıdaki sözcük "müntehab" (seçilmiş)'tir. Başka yanlışına uymamanız daha doğru olabilir.
(iv) Halkçılık Programı, Md. 2'deki "tahakkum" sözcüğü, fotokopide "hükûm" diye okunuyor. (t harfi fotokopide belirsizleşmiş olabilir; böylece thkm harfleriyle yazılan tahakkum, hkm ile yazılan hükm 've dönüşmüş olabilir). Hoca oğlu'nun ve arşivcilerin okumasına bağlı kalabilirsiniz.

v) Sh. 1, para. 2, satır 16'da "reis hükûmette tesbit edilen" ifadesinin doğrusu, bence "reis-i hükûmette tesbit edilen" olmalıdır (Farsça tamlamaların -i 'si, özgün imlâda yazılmaz; örneğin "Meclis-i âlî" yazmak istediğinizde "Meclis âlî" yazarsınız). Bu düzeltmeyi cümlenin anlamını gözeterek yapmayı uygun görüyorum.

• Bazı düzeltmeler için kısa notlar düşeceğim:

- Sh. 1, para. 2, satır 23'deki aguş (kucak) sözcüğündeki a ve u uzun okunduğu için, âgûş diye yazsak daha iyi.
- Sh. 3, para 1, satır 5'deki "bî-lüzûm-ı nazariyat" doğru değil, burada Farsça kurala uygun tamlama yok; kastedilen şey, "gereksiz kuramlar", yani "bî-lüzûm nazariyat".
- [redacted] Program, Md. 3, satır 4: "Müttekâ" sözcüğü "dayanak, dayanılacak şey" anlamına geliyor (Devellioğlu)
- Program, Md. 15, satır 3: "veche-i tayîn" doğru değil, TBMM'nin vekillere veche (sözcük anlamı: yan, taraf, semt (Devellioğlu)), yani yer vermesinden söz ediliyor. Doğrusu "veche tayîn" olacak.
- Program, Md. 16, satır 3: "umûr-ı ..." doğru değil burada Farsça kuralına uygun bir tamlama yok. Kastedilen, "emir ve kumandaya müteallik umur" yani [redacted] "işler"dir.
- Program, Md. 15, satır 2: "intihâb-kerde" yerine "intihab-gerde" yazılacak, "gerde" son eki, bir isme eklenirse, "yapılmış, edilmiş" anlamı kazandırır (bkz. Devellioğlu). Bu [redacted] son ekin Farsça yazımında k (kef) harfi kullanılıyor; ama g okunuyor.
- Çeşitli yerler: "müâhedât", "müddet", "müyed" deki son d harflerinin t olması gerek.

Kolay gelsin! (Unuttuğum bir şey: Özgün metnin başında el yazısıyla yazılmış "TBMM Başkâtibi Recep Beyefendi'ye" yollamasına başkada yer vermeye gerek var mı?)

Sevgilerimle,
O.T.

Büyük Millet Meclisi Başkâtibi Recep Beyefendi'ye

HALKÇILIK PROGRAMI

Büyük Millet Meclisinin mâhiyet-i esâsiyesini ve usûl-i idâre hakkındaki nokta-i nazarları tesbît eden ve Büyük Millet Meclisinin 24 Nisan sene 336 Cumartesi günkü ictimâında ittifâkla kabûl olunan Mustafa Kemâl Paşa'nın takrîri:

Bugünkü müşkil vaziyet içinde vatanı tehlike-i inhilâl ve izmihlâlden kurtarmak için ittihâzı lâzım gelen tedâbîr bi't-tabi heyet-i muhteremelerine âid olacaktır. Ancak bu husûsta da kendi tedkîkât ve malûmâtımıza istinâd eden kanâatlerimizi Meclis-i âlînize arz etmeyi fâideli add etmekteyiz. Gerek hukuk-i esâsiye kavâidine gerek târihteki emsâl-i adîdeye ve gerek zamânımızda aynı şerâit-i elîme içinde marûz-ı inhidâm kalmış olan milletlerin teşkil ettiği ibret-i müessireye nazaran memleketi inkısâm ve inhilâlden kurtarmak için derhâl kuvâ-yı umûmiye-i milliyeyi esâslı teşkilât ile tevhîd etmekten başka çâre yoktur. Bunun şekli ne olmak lâzım gelir? İşte mesele buradadır. Gayr-ı meşrû ve gayr-ı mesûl kuvvetlerin tahakkümüyle kuvâ-yı devleti tevhîd imkânı bulunsa dahî bunun temâdîsi kabil olmadığını bilirsiniz. Esâsen Meclis-i âlînizin mevcudiyeti de evvel emirde meşrûiyet ve mesûliyet esâslarının milletçe vâcibü'l-mürâât görüldüğüne en büyük delîldir. Binâen-aleyh Meclis-i âlînizde tekasüf eden irâde-i âliye-i milliyeye istinâd etmek suretiyle meşrûiyet ve kânûniyetini ve yine heyet-i muhteremînizde tecellî eyleyen vicdân-ı milletin muhâkemesine merbût bulunmak cihetiyle de mesûliyetini takdîr ve tesbît edecek bir kuvvetin idâre-i umûr etmesi zarûrîdir. Bu kuvvetin şekl-i tabîîsi ise bir hükûmettir. Hükûmet teşkilâtının şekl-i esâsîsi gayr-i mesûl bir reis hükûmette tesbît edilen nokta-i tevazüne istinaden kuvve-i teşrîiye vazîfesiyle mükellef bir heyet-i murâkabe ile vazîfede devâmı bu heyetin inzimam-ı itimadına mütevakkıf bir kuvve-i icrâiyeden ve bu kuvve-i icrâiyenin vezâif-i milliyeye göre taksim ve tensîkinden ibarettir. Bu şekilde kuvve-i icrâiye, reis-i hükûmet tarafından müntehib ve kuvve-i teşrîiyenin itimâd ve muvafakatine müstenid bir kuvvettir ki hilâfet ve saltanat makamının tahlîsine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Pâdişâhımız ve Halîfe-i Müslimîn Efendimiz her nev cebr ve ikrâhtan âzâde ve tamâmıyla hürr ve müstakil olarak kendini milletin âğûş-ı sadâkatinde kendini gördüğü gün Meclis-i âlînizin tanzîm edeceği esâsât-ı kânûniye dâiresinde vaz-ı muhterem ve mübeccelini ahz eder. Meclis-i âlîniz murakıp ve müdekkik mâhiyetinde bir meclis-i meb'ûsân değildir. Binâen-aleyh yalnız teşrî ve taknîn ile vazîfedâr olarak mesûl bir mevkiden mukadderât-ı milliyeyi nezâret altında bulunduracak değil, bi'l-fi'l onunla iştigâl edecektir. Nitekim fevkalâde ahval içinde bütün milletler bu prensipleri terk ederek ya kuvve-i teşriiyeyi tatîl edip icrâ heyetlerine fazla salâhiyetler bahş ederler veyâhûd bütün milletin ârâ-yı umûmiyesine mürâcaatla ittihaz-ı mukarrerât eylerler. Biz ittifâk-ı cumhura her kuvvetten ziyâde salâhiyet bahş eden İslâmiyet esâsâtını nazar-ı dikkate alarak Meclis-i âlînizi kâffe-i umûr-ı milletçe doğrudan doğruya vazü'l-yed tanımak tarafdârız. (tarafdarıyız olsa gerek; sad metin de tarafdarız yazılmış)

Bu umde-i esâsiye kabûl edildikten sonra dâima Meclis-i âlînizin heyet-i umûmiyesi teferruât-ı umûra kadar fi'len tedkîk ve müzâkere imkânı bulamayacağından heyet-i muhteremenizden tefrîk ve tevkîl edilecek azânın hükûmet teşkilât-ı hâzırasına nazaran îcâb eden taksîm-i mesâi esâsına göre memûr edilmesi ve her birinin ayrı ayrı ve cümlesinin

"Esasen, devirleri ayıran bir çizgi olmak gerekir..."
Gazi Mustafa Kemal Atatürk

Bugüne dek birçok kaynakta adı geçmesine rağmen metni bulunmayan; kimi tarihçilerce varlığına dahi şüpheyle yaklaşılan 1920 Halkçılık Programı, ilk kez tam metni ve iktisadi-tarihsel gerçekliği ile okura sunuluyor.

Serdar Şahinkaya, bu titiz çalışmasında, Osmanlı'nın yıkılışı sonrası Anadolu'da yakılmaya başlanan devrim ateşlerinin, halkçı bir özle büyüyüp, yüzyıllar süren bir karanlığı yurttan kovuşunu farklı bir cepheden inceliyor.

Mustafa Kemal'in daha ilk adımda kurtuluş mücadelesine verdiği devrimci cansuyunu; Sovyetler Birliği ile kardeşçe ve halkçı özde yürütülen iş birliğini, bir yandan hatları ortaya çıkan gelecek hedefini; tüm bunların somutlaştığı metin olan ve 18 Eylül 1920'de TBMM kürsüsünden okunan "Halkçılık Programı"nı, Cumhuriyet'in âdeta değişmez yasası olarak bir kez daha ortaya koyuyor.

"1919'un sonundan 1920'nin sonuna uzanan süreç,
bir devrim dönemidir. Görülmektedir ki;
Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı,
kütüphane masalarında değil,
cephelerdeki süngülerin şakırtısı,
çizmelerin tozu ile
yani 'ateşle, demirle, kanla' yazılmıştır..."

telgrafhane yayınları
www.telgrafhane.com.tr
/telgrafhane
/telgrafhaneyayinlari
/telgrafhane_

DEVRİME DOĞRU İLK ADIM • Serdar Şahinkaya

telgrafhane yayınları

TARİH

SERDAR ŞAHİNKAYA

DEVRİME DOĞRU İLK ADIM

Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı

(13 Eylül 1920)

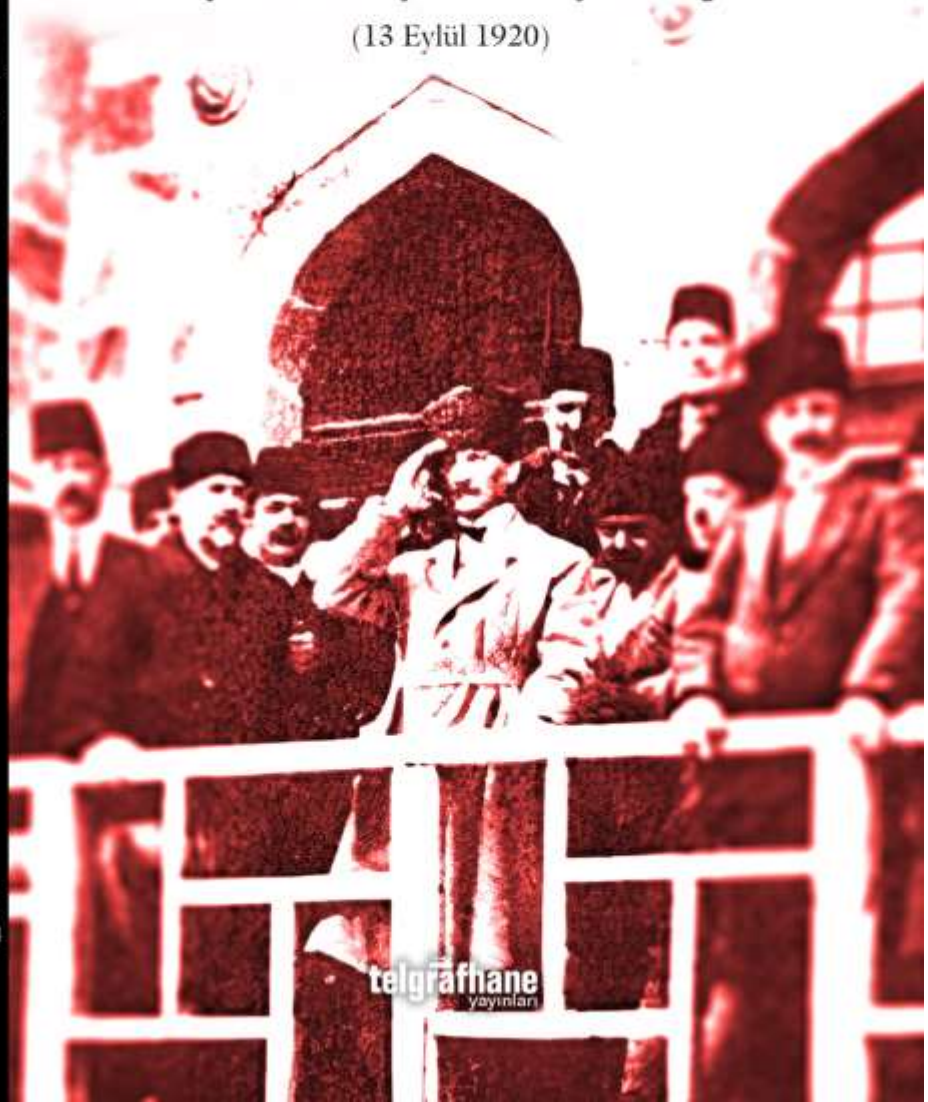

telgrafhane yayınları

İçindekiler

Önsöz *11*

Giriş *13*

1920'de Osmanlı ya da Osmanlı'nın Son Yüzyılı Üzerine Kısa Bir Not 18

Mondros Mütarekesi, 30 Ekim 1918 19

Ve Bu Arada Kuvayı Milliye ve Yerel Kongreler 25

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), 1920 31

Halkçılık ve Kritik Kırk Dört Güne Dair Bir Sinopsis 35

Halkçılık Programı ve Halkçılık Beyannamesi: Yakın Plan 48

Bitirirken *60*

EKLER *64*

Osmanlı İmparatorluğu ve Sevr Anlaşması (Harita) 65

Halkçılık Programı Osmanlıca Orijinal Metin 66

Daktilo Transkript Metin 68

Halkçılık Programı (Düzeltilmiş Transkript Metin) 76

Kaynakça *84*

30 Ekim 1918
Mondros Mütarekesi

Mondros Mütarekesi'ni imzalamaya giden Osmanlı heyeti: Solda oturan heyet başkanı Bahriye Nazırı Rauf Bey (Orbay), sağda oturan Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey. Arkada sağda heyet katibi Ali Bey (Türkgeldi), ortada Yzb. Tevfik, solda yaver Yrb Sait

Yer, Ege'nin küçük adalarından **Limni**'nin **Mondros Limanı**na demirli **Agamemnon Zırhlısı**. Bir tarafta Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcileri; Hamidiye kahramanı Rauf Bey, İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Reşat Hikmet ve Yarbay Sadullah Beyler. Diğer tarafta İngiltere'nin Akdeniz Donanması Baş Komutanı Oramiral **Sir Arthur C. Calthorpe** vardır.

Ve Amiral Osmanlı Heyeti konuşmadan önce, *"Çanakkale ve İstanbul Boğazlarının açılması ve Karadeniz'e geçişin sağlanması; Çanakkale ve İstanbul Boğaz kalelerinin Müttefiklerce işgali"* diye başlayıp; "*Müttefik savaş tutsakları ile gözaltında bulundurulan ya da tutsak Ermenilerin tümünün İstanbul'da toplanarak herhangi bir koşula bağlı olmaksızın Müttefiklere teslimi… Müttefiklerin güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkarsa, herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkı bulunması…"* koşullarıyla sürüp giden dayatmasını *Mütareke (Bırakışma)* olarak imzalatıvermiş ve böylece **altı deniz, üç anakarada, 16,5 milyon km^2 alan ve 70 milyon insanla altı yüzyıla yayılan Osmanlı İmparatorluğu'nu tarihin çöplüğüne atıvermiştir.**

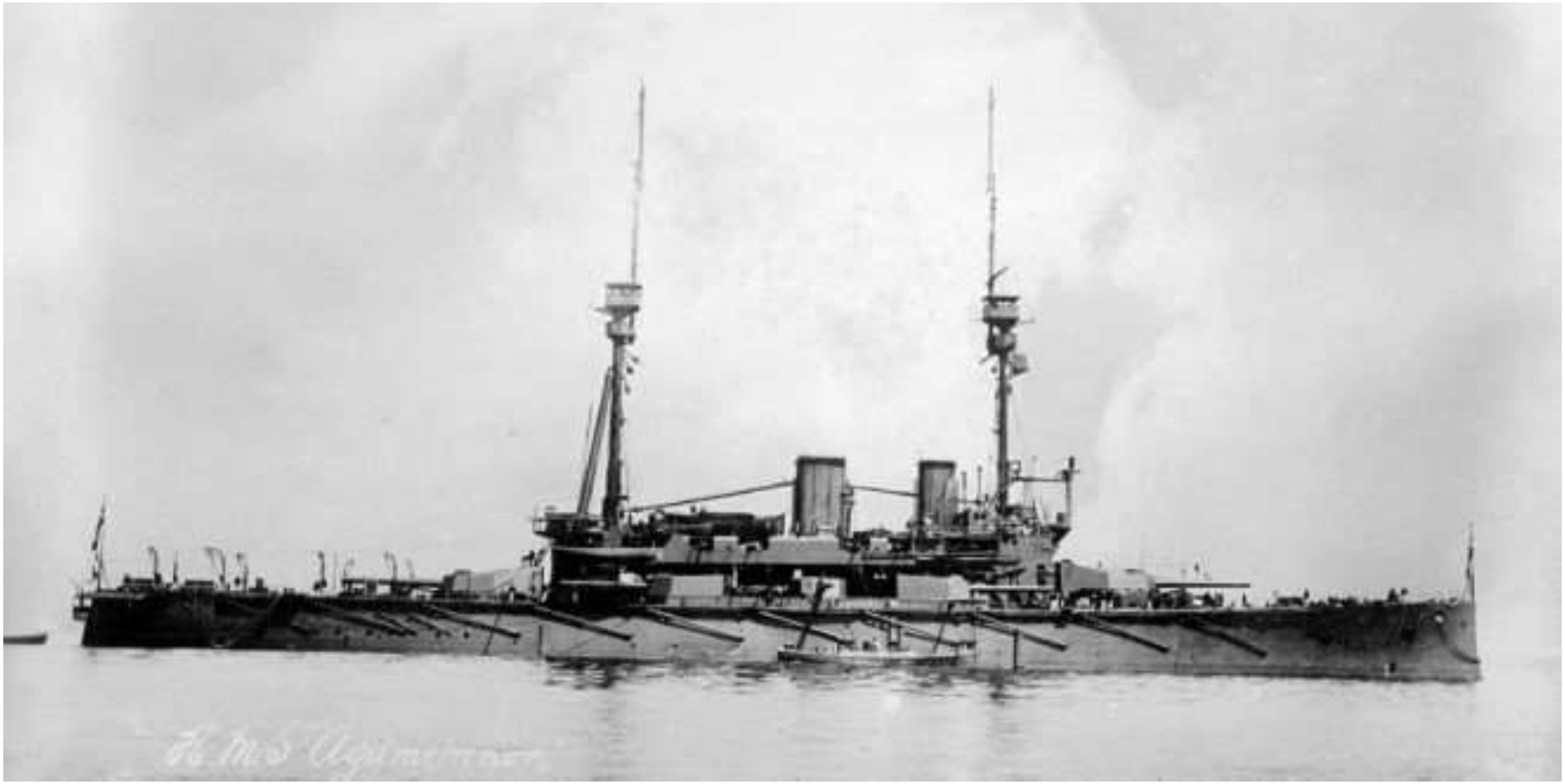

Mütareke'nin İmzalandığı Agamemnon Zırhlısı

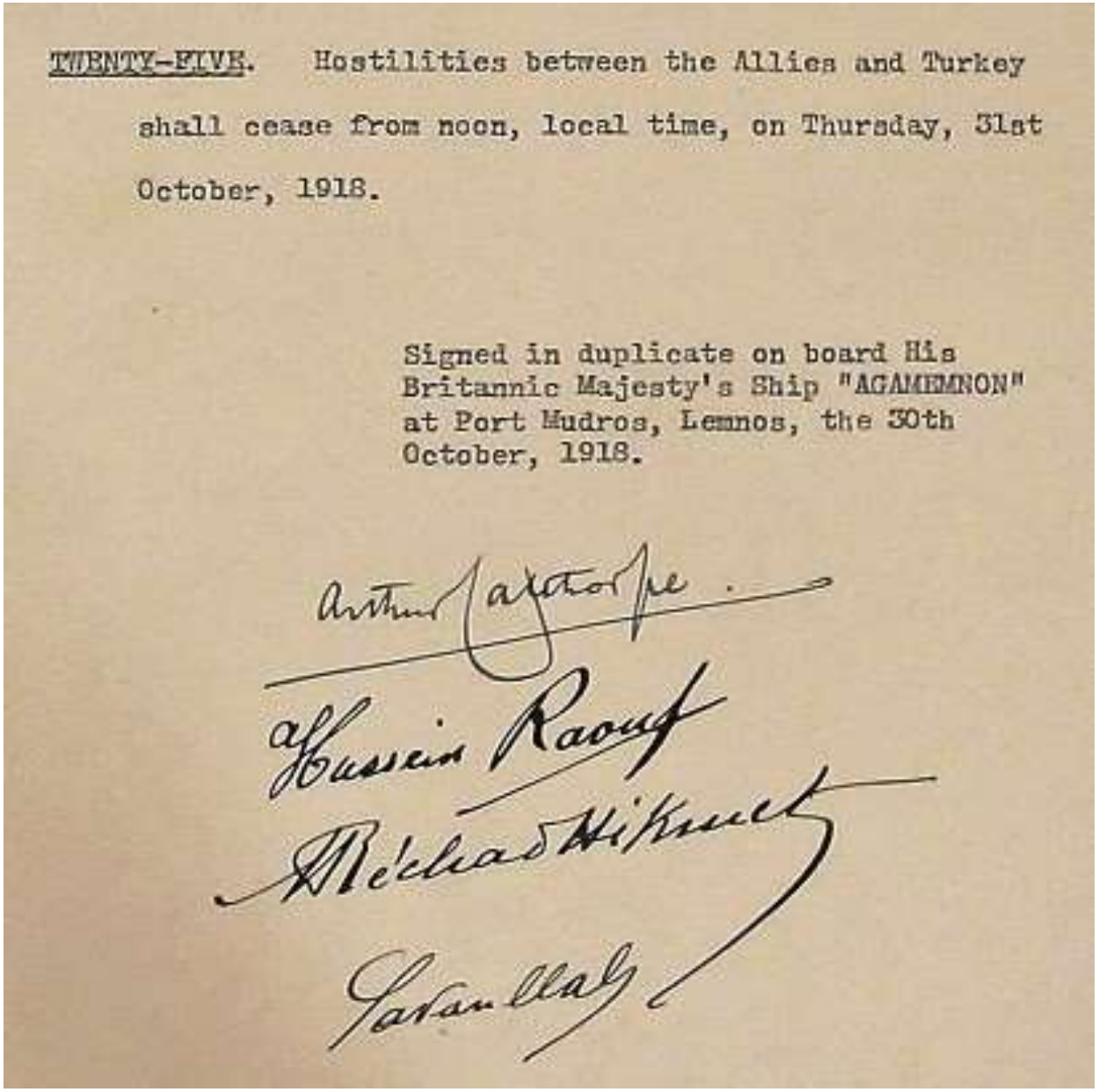

TWENTY-FIVE. Hostilities between the Allies and Turkey shall cease from noon, local time, on Thursday, 31st October, 1918.

Signed in duplicate on board His Britannic Majesty's Ship "AGAMEMNON" at Port Mudros, Lemnos, the 30th October, 1918.

https://blog.nationalarchives.gov.uk/milestones-peace-armistice-mudros/

Mütareke için Limni Adasına yolcu edilen heyetin uğurlandığı gün İstanbul - Beyoğlu, bayram etmektedir. Mağaza vitrinleri başta Yunan bayrakları olmak üzere yabancı bayraklarla donanmıştır.
Herkes birbiriyle sarılıp öpüşmekte ve göğüslerini İngiliz ve Fransız kokartlarıyla donatmışlardır.

Olayları seyreden bir gazeteci durumu şu satırlarla not eder:

"Bu memlekette doğup büyümüş, cedbeced burada yaşamış insanların vatanın felaketi ile bu kadar eğlenmeleri yürekleri kan ağlatacak bir manzara idi"

Türkiye
Kültür Portalı

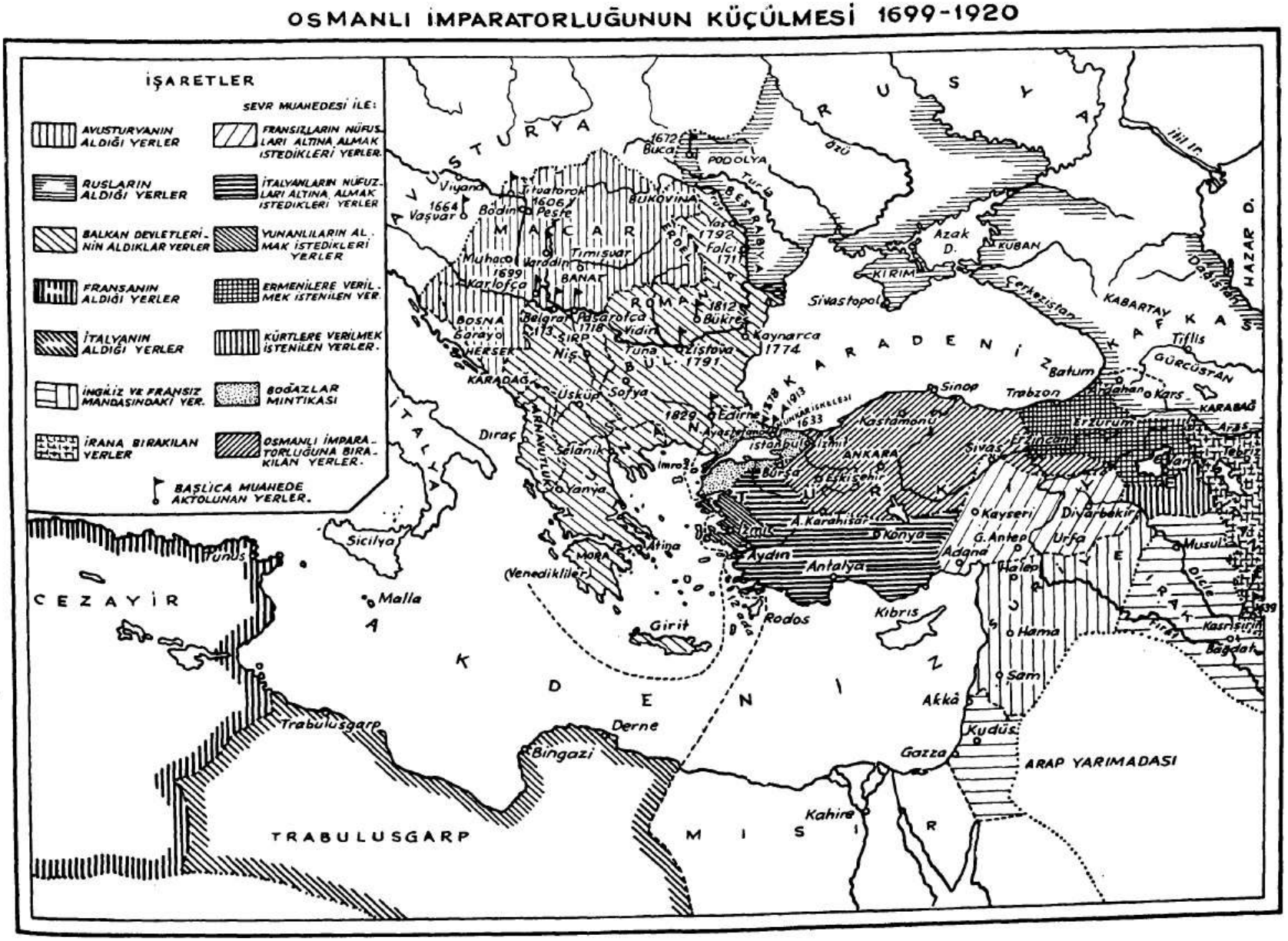

Kaynak: Erim, Nihat (1953). **Devletler Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri. C.I. (Osmanlı İmparatorluğu Anlaşmaları).** Türk Tarih Kurumu Basımevi. s.163. Ankara.

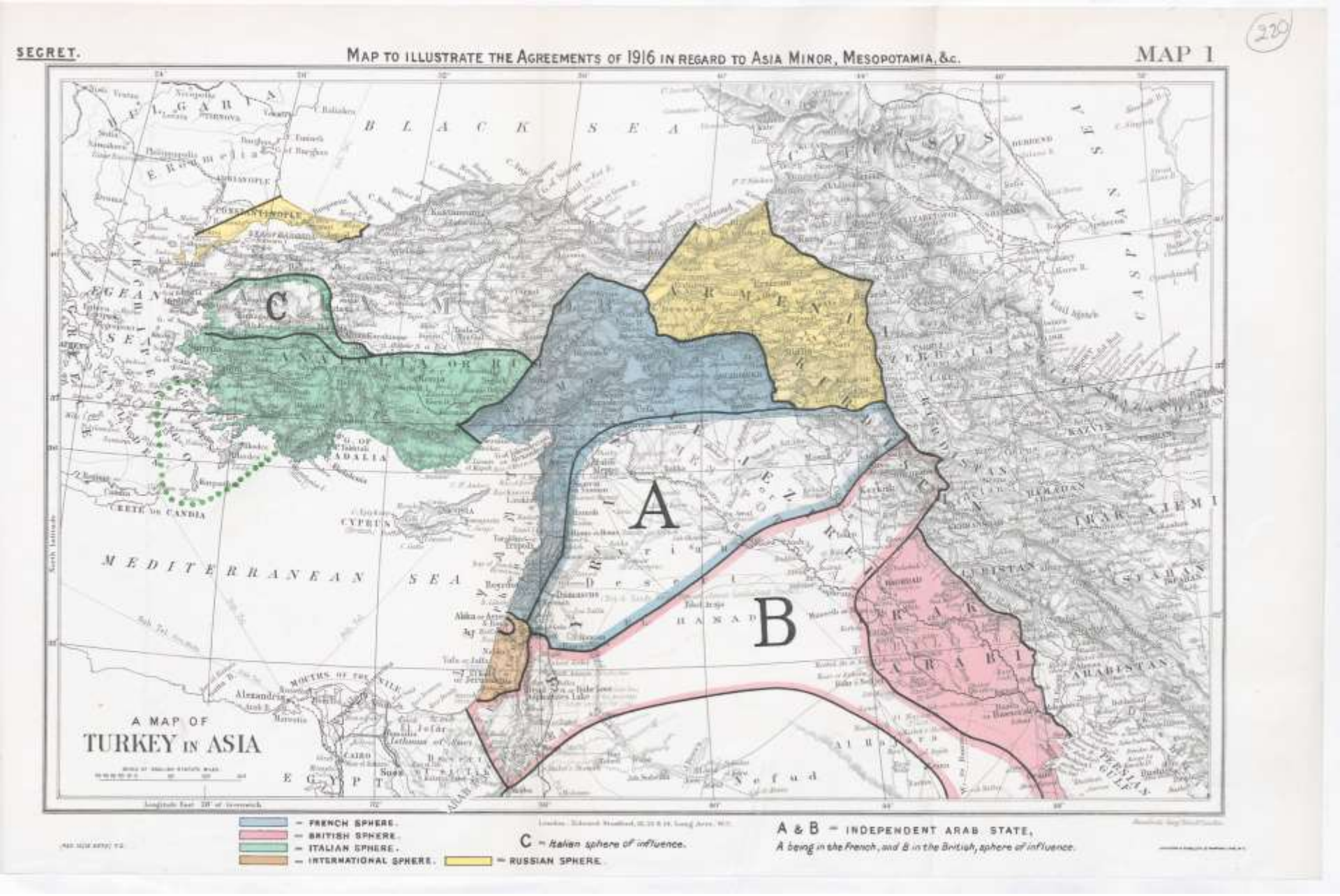

1916 Sykes-Picot projesine göre Orta Doğu topraklarının paylaşımı. İtalyan bölgesi (Yeşil), Fransız bölgesi (Mavi), İngiliz bölgesi (Pembe), Rus bölgesi (Sarı)

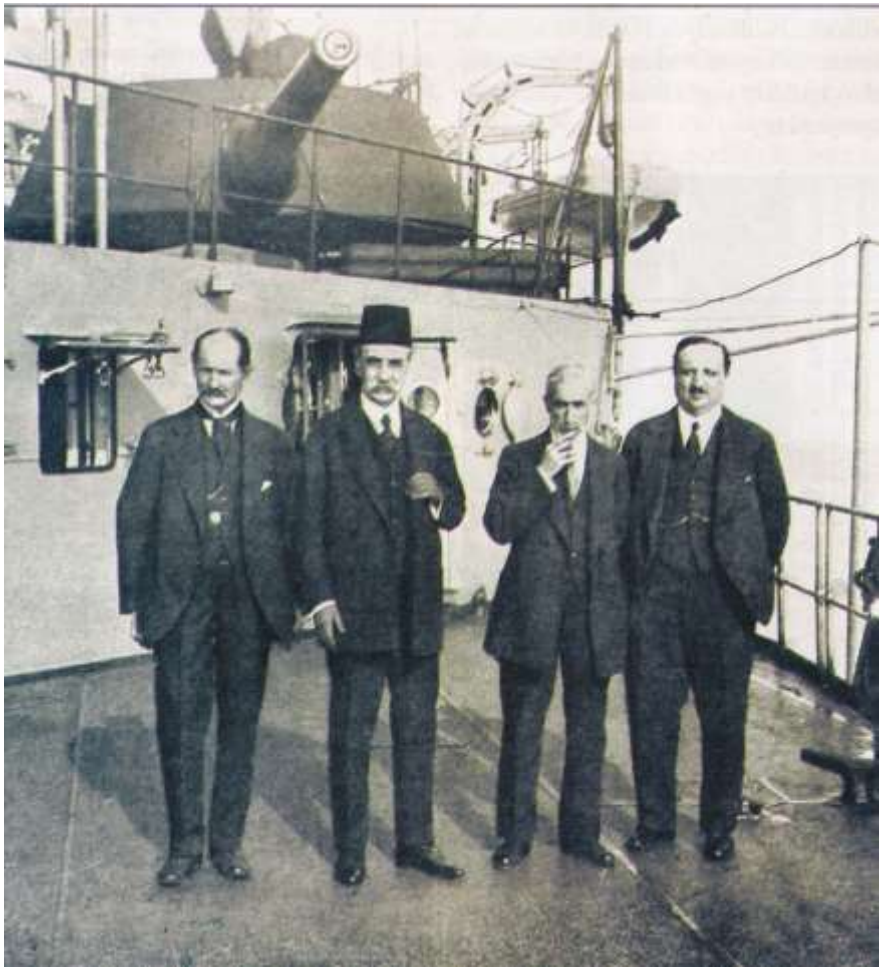

Sevr Antlaşması'nı imzalamak üzere Paris Barış Konferansı'na giden Osmanlı heyetinin İtilaf Devletleri'ne ait bir savaş gemisinin güvertesinde çekilmiş fotoğrafı. Fotoğrafta fes giyen Damat Ferit Paşa'nın sağında Şura-yı Devlet Reisi Rıza Tevfik, solunda Maarif Nazırı Bağdatlı Mehmed Hâdî Paşa ve Bern Sefiri Reşat Halis Bey yer alıyor.

Sevr Harita

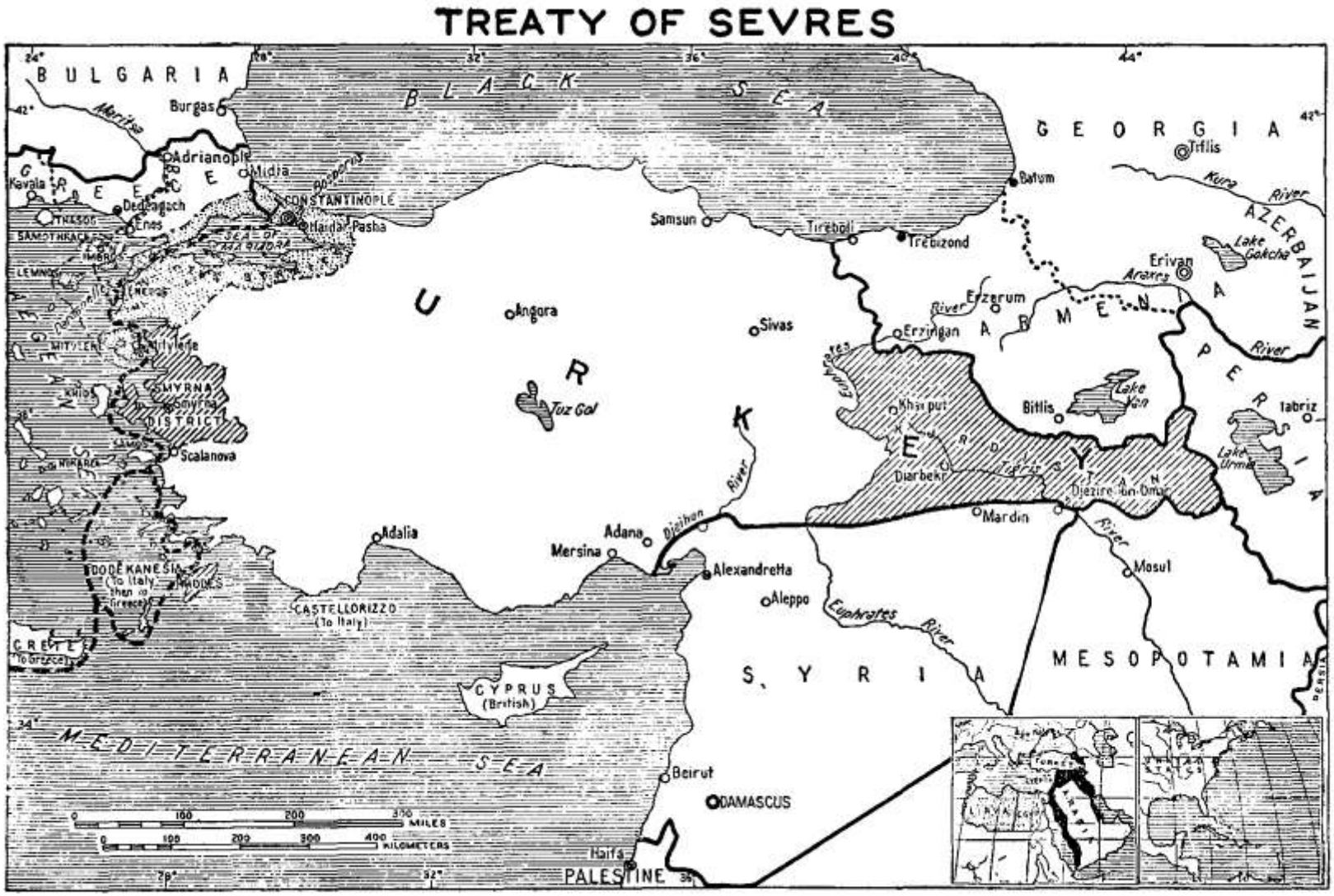

Compiled by
Col. Lawrence Martin

FIGURE 11. TURKEY IN 1920

Sevr Antlaşmasını İmzalayan Osmanlı Delegasyonu

RIZA TEWFIK BEY RECHAD HALIZZ BEY GÉNÉRAL HAMADI PACHA

Les trois signataires turcs de la paix avec l'Empire ottoman, le 10 août 1920, dans le salon d'honneur de la manufacture nationale de Sèvres.

Tablo: Anadolu'da İsyanlar[32]

Ayaklanma	Bölgesi	Başlama Tarihi	Bastırılma Tarihi
Ali Batı Ayaklanması	Cizre, Nusaybin, Savur ve Mardin	11 Mayıs 1919	18 Haziran 1919
Birinci Bozkır Ayaklanması	Konya-Bozkır	27 Eylül 1919	4 Ekim 1919
İkinci Bozkır Ayaklanması	Konya-Bozkır	20 Ekim 1919	4 Kasım 1919
Birinci Anzavur Ayaklanması	Biga	27 Eylül 1919	30 Kasım 1919
Şeyh Eşref Ayaklanması	Bayburt-Hart	26 Ekim 1919	24 Aralık 1919
İkinci Anzavur Ayaklanması	Biga	16 Şubat 1919	16 Nisan 1919
Düzce Ayaklanması	Düzce, Beypazarı, Nallıhan, Adapazarı-Hendek	13 Nisan 1920	31 Ağustos 1920
Yozgat Ayaklanması	Yozgat-Tokat-Zile	14 Mayıs 1920	15 Temmuz1920
Cemil Çeto Ayaklanması	Siirt-Garzan	20 Mayıs 1920	7 Haziran 1920
Yozgat Ayaklanması	Sorgun	13 Haziran 1920	23 Haziran 1920
Çopur Musa Ayaklanması	Afyon	21 Haziran 1920	n.a.
İkinci Düzce Ayaklanması	Düzce	8 Ağustos 1920	28 Ağustos 1920
Milli Aşireti Ayaklanması	Viranşehir	24 Ağustos 1920	15 Eylül 1920
Yozgat Ayaklanması	Yozgat	5 Eylül 1920	31 Ekim 1920
Koçgiri İsyanı	Kemah	1 Ekim 1920	17 Haziran 1921
Konya Ayaklanması	Konya	2 Ekim 1920	6 Ekim 1920

32 Nuray Ertürk Keskin, *"1920: Bağımsız ve Halka Doğru Yönetim"*, Açıklamalı Yönetim Zaman Dizini, (1919-1928), (Editör: Nuray E. Keskin), Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırmaları, Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, KAYAUM, Ankara, 2012, C.1, s.196.

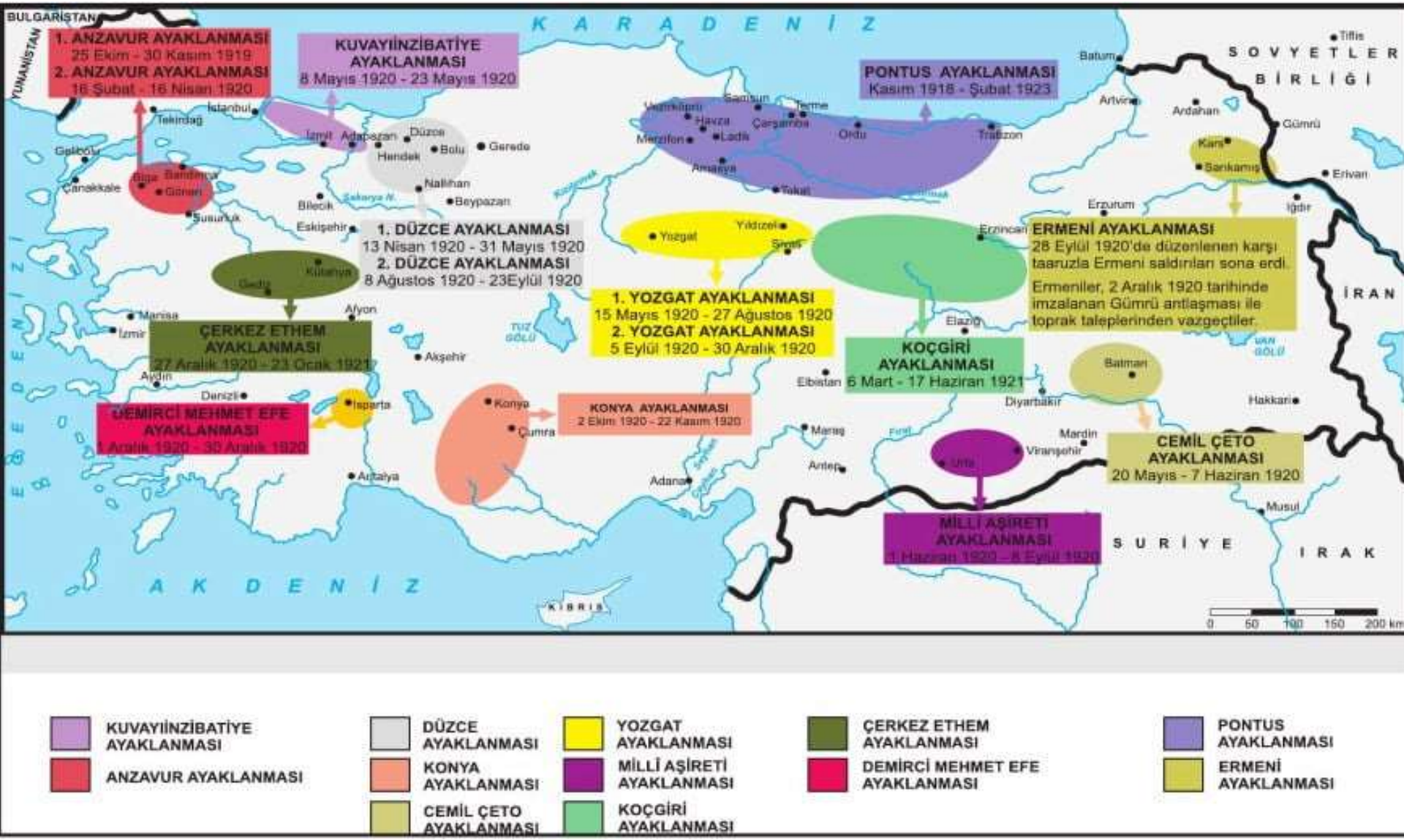
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
K A R A D E N İ Z
1. ANZAVUR AYAKLANMASI
25 Ekim - 30 Kasım 1919
2. ANZAVUR AYAKLANMASI
16 Şubat - 16 Nisan 1920
KUVAYİİNZİBATİYE AYAKLANMASI
8 Mayıs 1920 - 23 Mayıs 1920
PONTUS AYAKLANMASI
Kasım 1918 - Şubat 1923
1. DÜZCE AYAKLANMASI
13 Nisan 1920 - 31 Mayıs 1920
2. DÜZCE AYAKLANMASI
8 Ağustos 1920 - 23Eylül 1920
1. YOZGAT AYAKLANMASI
15 Mayıs 1920 - 27 Ağustos 1920
2. YOZGAT AYAKLANMASI
5 Eylül 1920 - 30 Aralık 1920
ERMENİ AYAKLANMASI
28 Eylül 1920'de düzenlenen karşı taaruzla Ermeni saldırıları sona erdi.
Ermeniler, 2 Aralık 1920 tarihinde imzalanan Gümrü antlaşması ile toprak taleplerinden vazgeçtiler.
ÇERKEZ ETHEM AYAKLANMASI
27 Aralık 1920 - 23 Ocak 1921
KOÇGİRİ AYAKLANMASI
6 Mart - 17 Haziran 1921
DEMİRCİ MEHMET EFE AYAKLANMASI
1 Aralık 1920 - 30 Aralık 1920
KONYA AYAKLANMASI
2 Ekim 1920 - 22 Kasım 1920
CEMİL ÇETO AYAKLANMASI
20 Mayıs - 7 Haziran 1920
MİLLİ AŞİRETİ AYAKLANMASI
1 Haziran 1920 - 6 Eylül 1920
SOVYETLER BİRLİĞİ
İRAN
SURİYE
IRAK
A K D E N İ Z
KIBRIS
İstanbul
Tekirdağ
Gelibolu
Çanakkale
Bursa
Bandırma
Gönen
İzmir
Adapazarı
Düzce
Bolu
Gerede
Hendek
Nallıhan
Beypazarı
Bilecik
Sakarya N.
Eskişehir
Susurluk
Kütahya
Gediz
Manisa
Afyon
Aydın
Denizli
Isparta
Akşehir
Konya
Çumra
Antalya
Adana
Tuz Gölü
Samsun
Terme
Havza
Çarşamba
Merzifon
Ladik
Ordu
Amasya
Tokat
Yozgat
Yıldızeli
Sivas
Trabzon
Batum
Artvin
Ardahan
Gümrü
Kars
Sarıkamış
Erivan
Erzurum
Iğdır
Erzincan
Elazığ
Elbistan
Batman
Diyarbakır
Mardin
Viranşehir
Urfa
Antep
Maraş
Fırat
Hakkari
Musul
Van Gölü
0 50 100 150 200 km
KUVAYİİNZİBATİYE AYAKLANMASI
ANZAVUR AYAKLANMASI
DÜZCE AYAKLANMASI
KONYA AYAKLANMASI
CEMİL ÇETO AYAKLANMASI
YOZGAT AYAKLANMASI
MİLLİ AŞİRETİ AYAKLANMASI
KOÇGİRİ AYAKLANMASI
ÇERKEZ ETHEM AYAKLANMASI
DEMİRCİ MEHMET EFE AYAKLANMASI
PONTUS AYAKLANMASI
ERMENİ AYAKLANMASI

Ve Bu Arada Kuvayı Milliye ve Yerel Kongreler

“Bir ulusun topyekûn ***Ya istiklâl ya ölüm*** bilinci, ve elinde çakaralmaz diz çöküp kurşun yağdırarak, çaresizliğin çaresinin ne olduğunu; halin ve geleceğin ne olacağını; neyin nasıl yapılması gerektiğini; ve hiçbir dayatma ve koşulda vatanın elden gitmeyeceğini hem yurtseverlere göstermesi hem süperlerin her türlü varlık ve gücüne karşın tarihin sahnesine yumruğu sıkılı, dişleri kenetli ve kan-ı revanda çıplak bedeni dimdik çıkıvermenin gizil gücüdür **Kuvayı Milliye…**

TOPLUMSAL
tarih
347
KASIM 2022

ŞAZİYE'Yİ KİM ÖLDÜRDÜ?
20. Yüzyılın Başında Bursa'da Bir Cinayet Vakası ve Suçlunun Teşhiri
OYA ŞENYURT

ÖTEKİ YAHUDİLERİ ADLANDIRMAK:
Osmanlı'da Ladino Konuşanların Gözünden Yidiş Konuşanlar
NESİ ALTARAS

Türk İç Savaşı 1919-22

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E DELİKLİ KARTLAR VE İSTATİSTİK MAKİNELERİ
ADİL BAKTIAYA

Tablo: Kongreler ve Tarihleri[51]

Sıra	Kongre Adı	Toplandığı Tarih
1	Kars Islâm Şûrası	5 Kasım 1918
2	Birinci Kars Kongresi	14 Kasım 1918
3	Kars Islâm Şûrası Büyük Kongresi	30 Kasım-2 Aralık 1918
4	Birinci Ardahan Kongresi	3-5 Ocak 1919
5	İkinci Ardahan Kongresi	7-9 Ocak 1919
6	Büyük Kars Kongresi	17-18 Ocak 1919
7	Birinci Trabzon Kongresi	23 Şubat 1919
8	İzmir Büyük Kongresi	17-19 Mart 1919
9	Ikinci Trabzon Kongresi	22 Mayıs 1919
10	Birinci Balıkesir Kongresi	27 Haziran-12 Temmuz 1919
11	***Erzurum Kongresi***	***23 Temmuz-7 Ağustos 1919***
12	İkinci Balıkesir Kongresi	26-30 Temmuz 1919
13	Birinci Nazilli Kongresi	6-8 Ağustos 1919
14	Alaşehir Kongresi	16-25 Ağustos 1919
15	Muğla Kongresi	18 Ağustos 1919
16	***Sivas Kongresi***	***4-12 Eylül 1919***
17	Üçüncü Balıkesir Kongresi	16-27 Eylül 1919
18	İkinci Nazilli Kongresi	19-20 ya da 23-24 Eylül 1919
19	Üçüncü Nazilli Kongresi	6 Ekim 1919
20	Birinci Edirne Kongresi	16 Ekim 1919
21	Sivas İçin Muğla Kongresi	20-31 Ekim 1919
22	Dördüncü Balıkesir Kongresi	19-29 Kasım 1919
23	İkinci Edirne Kongresi	15 Ocak 1920
24	Oltu Islam Terakki Fırkası Kongresi	21 Şubat 1920
25	Beşinci Balıkesir Kongresi	10-23 Mart 1920
26	Lüleburgaz Kongresi	31 Mart-2 Nisan 1920
27	Üçüncü (Büyük) Edirne Kongresi	9-14 Mayıs 1920
28	Afyon Kongresi	2 Ağustos 1920
29	Birinci Pozantı Kongresi	5 Ağustos 1920
30	Ikinci Pozantı Kongresi	8 Ekim 1920

Meclis Başkanlığı'nın talebi üzerine 11 Ağustos'ta bir rapor hazırlayan **Kâzım Karabekir Paşa**;

"Bolşeviklik hızla yayılmaktadır; İngilizler, Türk – Bolşevik bağlantısını önlemek için Kafkas hükümetlerini kullanma gayretindedirler; Polonya saldırısı üzerine Bolşevikler büyük kuvvetlerini Kafkasya'dan çekmeleri nedeniyle zayıflamış bir görüntü vermektedirler ama kısa zamanda toparlanacaklardır. Sovyetler büyük ihtimalle Gürcistan ve Ermenistan'ı da Bolşevikleştireceklerdir…"

Ayrıca, *"1 Eylül'de Bakü'de dünya çapında etkisi olacak Doğu Halkları Kurultayı toplanacaktır. Bu Kurultay'a acele delege gönderilmesi gerekir; bununla birlikte Bolşevizm hakkında zamanında bir karar oluşturularak bunun aşağıdan yukarıya bir devrimle gerçekleşmesinin önlenmesi isabetli olacaktır"* tespitlerinde bulunur.

Mustafa Suphi

1 Eylül 1920'de Bakü Doğu Halkları Kurultayı, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Neriman Nerimanof'un konuşmasıyla açılır. Üçüncü Enternasyonal'in sekreteri Zinovyev, *Mustafa Kemal'in komünist olmadığını bildiklerini, buna rağmen emperyalistlere karşı savaştığı için destekleyeceklerini* belirtir.[105] Kurultay'ın 4 Eylül'de toplanan üçüncü oturumunda Ankara Hükümeti'nin temsilcisi İbrahim Tali Bey'in bildirisi okunur. Bildiri de; *"Anadolu hareketinin bir burjuva akımı olmadığı, Anadolu devrimcilerinin Kızıl Devrimin doğan güneşine yöneldiklerini ve geleceklerini Üçüncü Enternasyonal'e bağladıkları"* vurguları öne çıkarken, bildiri *"Yaşasın Sovyet Rusya ve sadık bağlaşığı Devrimci Doğu"* sloganı ile biter.[106]

“**Halkçılık Programı**” nın yayınlandığı gün olan 13 Eylül 1920’de Mustafa Kemal Paşa, **Mustafa Suphi** tarafından kendisine gönderilen 15 Haziran tarihli mektubu cevaplar:

“***Aynı amaç için çalıştıklarını, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı’nın Sovyet idare teşkilatından farksız olduğunu belirtir. Türk Komünist Fırkası’nın yalnız Meclis’le ilişki kurmasını isteyerek Meclis’in toplumsal devrimi yavaş yavaş uygulamaya koyacağını”*** bildirir

19 Ağustos'ta Azerbaycan Cumhurbaşkanı *Neriman Nerimanof*'un yolladığı mektup TBMM'nde okundu. Mektuptaki *"Müslüman komünistleri sizin amacınıza ulaşmanız için olanca güçlerini seferber edecektir. Aksi takdirde ne bizim ne sizin ne de Doğu için varlık vardır"* satırları oldukça dikkat çekicidir.

Aynı gün yayınlanan *Anadolu'da Yeni Gün* Gazetesi'nde başyazar *Yunus Nadi* şu satırları köşesine taşıyordu:

"Hayat mücadelesi için bir bayram daha!. Başlarında İngilizlerin bulunduğu emperyalistler, Türkiye'yi parçalayarak yok etmek için tepeden tırnağa kadar zulüm ve vahşet kesilerek yeltenmedik pislik ve hıyanet bırakmadılar. Haklarından ve hakkın galip gelmesinden emin olan Türk milleti, daha fazla zorluklar içinde, bu zulüm ve hıyanet tufanına karşı koymaya azmederek, cihat meydanında beklemektedir. Bütün dünya, bütün Doğu ve Asya, emperyalizmi yok etme mücadelesinde bizimle birlikte olduğu için ümidimiz kuvvetlidir. Gelecek bayramları hakkın zaferi şenlikleri içinde kutlayalım"

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi de aynı gün, Şark Politikamız başlıklı dikkat çekici bir yazıyı basmıştır.

Yazıda; **"*Dünyada büyük bir inkılap yapmak isteyen Bolşeviklerle esasta müttehidiz (hemfikiriz). Bolşeviklerin gayesi, emperyalizmi yeryüzünden kaldırmak. Biz de aynı dava uğruna mücadele ediyoruz. Dâhili politikada da ayrı değiliz. Onlar gibi biz de istiyoruz ki bundan sonra devletin manası en geniş hakiki delaletiyle milletin irade ve hâkimiyetinden ibaret olsun. Ancak, esasta böyle birleştiğimiz halde, biçimde ayrı düşünüyoruz*"** zira **"*bizim memleketimizin içtimaı, iktisadi ve siyasi yapısı faklıdır*"** diyordu.

13 Eylül 1920'de Meclis'e sunulan Halkçılık Programı, **18 Eylül**'de Meclis Genel Kurulu'nda okunur. O günkü oturumda Programın hukuksal niteliğine ilişkin tartışmalar çıkmıştır.

Bazı milletvekilleri bu metin (program) bir hükümet programı mı yoksa bir yasa tasarısı mı? sorularıyla ortalığı kızıştırırlar.

Meclis'teki tartışmaların sonunda program metni, her şubeden üçer kişiden kurulu ***Encümen-i Mahsus*** adlı özel ve geçici *(ad hoc)* komisyona gönderilir. Komisyonun hazırladığı rapor **18 Kasım 1920** tarihli Genel Kurul'da okunur.

Tarihler 18 Kasım 1920'yi gösteriyor. Mustafa Kemal'in 13 Eylûl 1920'de Meclis'e takdim ettiği HALKÇILIK PROGRAMI komisyonda görüşülmektedir.

Söz alan **Mahmut Esat** (Bozkurt) şunları söyler;

《***Meclis'e, burjuvalardan başka her mesleği sokacak mesleki temsil ilkesi kabul edilmelidir. Çiftçilerin, ellerinde çekiçleriyle demircilerin Meclis'e gelerek iktidarı doğrudan ellerine almaları gerekiyor.***》

Kaynak: TBMM Zabıt Ceridesi. C.5.s.363.

Bu arada Komisyon kendisine gönderilmiş olan Halkçılık Programı metninde yer alan **“Maksat ve Meslek”** başlığı altındaki ilk dört maddesini ayrı bir beyanname olarak sunulması önerisinde bulunur.

TBMM, aynı gün bu öneriyi benimseyip metni yayınlar. Böylece ilk dört madde, **Halkçılık Beyannamesi** olarak tutanaklara ve tarihe geçmiş olacaktır.

Halkçılık Beyannamesi-I

Emperyalist devletlerin devlet ve milletimizin hayatına açıkça kast etmeleri neticesinde meşru müdafaa için toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, şimdiye kadar muhtelif vesilelerle sarahaten ya da zımnen[açık ya da örtülü biçimde] ilan ettiği maksat ve meslekinin bir kere daha bütün cihana arz için şu beyannameyi neşreylemeyi [yayınlamayı] lüzum görmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli hudutlar dahilinde hayat ve istiklalini temin ve hilafet ve saltanat makamını tahlis*[kurtarma]* ahdiyle teşekkül etmiştir. Binaenaleyh, hayat ve istiklalini yegane ve mukaddes emel bildiği Türkiye halkını, **emperyalizm** ve **kapitalizmin** zor ve zulmünden kurtararak idare ve hâkimiyetinin sahibi kılmakla gayesine vâsıl *[ulaşacağı]* olacağı kanaatindedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin hayat ve istiklaline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına *[saldırılarına]* karşı müdafaa ve bu maksada münafi hareket edenleri tedip *[haddini bildirme]* azmi ile kurulmuş bir orduya sahiptir. Emir ve kumanda salahiyeti Büyük Millet Meclisi'nn şahsiyeti maneviyesindedir.

Halkçılık Beyannamesi-II

Türkiye Büyük Millet Meclisi, halkın öteden beri maruz bulunduğu sefalet sebeplerini, yeni vesait ve teşkilat ile kaldırarak yerine refah ve saadet ikame etmeyi başlıca hedefi addeder.

Binaenaleyh, toprak, maarif, adliye, iktisat ve evkaf işlerinde ve diğer mesailde içtimaî uhuvvet *[toplumsal kardeşlik]* ve teavünü *[yardımı]* hâkim kılarak, halkın ihtiyacatına göre teceddüdat ve tesisat *[yenilikler ve kurumlar]* vücude getirmeye çalışacaktır. Bunun içinde de siyasî ve içtimaî umdelerini *[ilkelerini]* milletin ruhundan almak ve tatbikatta milletin temayülat ve ananatını *[eğilim ve geleneklerini]* gözetmek fikrindedir.

Binaenaleyh, Türkiye Büyük Millet Meclisi, memleketin idari, iktisadi, içtimai umum ihtiyacatına müteallik ahkâmı peyderpey tetkik ve kanun şeklinde tatbik mevkine vazeylemeye başlamıştır. Ve minillahüttevfik *[Allah yardımcı olsun]”*

Halkçılık Beyannamesi-III

Beyanname *sol* bir yaklaşıma sahiptir ve *sosyalizan* bir hava taşımaktadır. Bu, dönemin ve Bolşevik Devrimi'nin olduğu kadar, TBMM içindeki sol grupların da etkisini göstermektedir.

Ayrıca, ülkenin nüfus unsurunu tanımlamada da ilginç bir yön vardır. *Halkçılık Programı* gibi *Beyanname*de de, bu unsur *Türkiye halkı* şeklinde belirlenmiştir. Böyle bir tanımlama, dinsel bir karakter taşımadığı gibi etnik bir anlam da ifade etmez. Her iki belge *Türkiye halkı* şeklindeki toparlayıcı terimle, Mütareke sınırları içinde yaşayan ve etnik kökeni ne olursa olsun siyasal birlik ve bağımsızlık temelinde yeniden buluşan kitleleri, bu ***siyasî ve coğrafî zemin birliği*** açısından tanımlamıştır.

Beyanname'de dikkat çeken bir başka nokta; **ordunun fonksiyonunun *emperyalist ve kapitalist düşmanların* saldırılarına karşı savunma olarak tanımlanışıdır.**

HALKÇILIK PROGRAMI

MAKSAD VE MESLEK

1- Türkiye Büyük Millet Meclisi, hudûd-ı millîsi dâhilinde temîn-i hayât ve istiklâl ve tahlîs-i makam-ı hilâfet ve saltanat ahdıyla teşekkül eylemiştir.

2- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti hayât ve istiklâlini kurtarmayı yegâne ve mukaddes gâye bildiği halkı emperyalizm ve kapitalizm tahakküm[1] ve zulmünden tahlîs ederek irâde ve hâkimiyetinin hakîkî sâhibi kılmakla gâyesine vâsıl olacağı itikâdındadır.

3- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti; milletin hayât ve istiklâline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzâtına karşı müdâfaa ve haricî düşmanlarla tevhîd-i mesâî edip milleti iğfâl ve ifsâda çalışan dâhilî hâinleri tedîp için orduyu tarsîn etmeyi ve onu istiklâl-i milletin müttekâsı bilmeyi vecîbe add eder.

4- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, halkın marûz bulunduğu avâmil-i sefâleti, izâle ile esbâb ve vesâit-i saâdet ve refâhını temin etmeyi umde-i esâsiye ve binâen-aleyh toprak, maârif, adliye, mâliye iktisâd ve ale'l-umûm içtimâi mesâilinde asrın îcâbına ve halkın hakîkî ihtiyâcına göre muktezî teceddüdât ve tesîsâtı vücûda getirmeyi başlıca vazife add eder. Ancak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti gâye ve maksatlarını temîn için bi'l-cümle mesâî ve icrââtında millet ve memleketin marûz bulunduğu fi'li tecâvüzât ve ifsâdâta karşı milletin vahdet ve tesânüdünü halle ve müdâfaa ve mücâhede kuvvet ve kudretini nakîseye uğratmaktan ehemmiyetle tevakkî eder. Siyâsî ve içtimâî umdelerini milletin ruhundan almaya atf-ı ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi Hükûmeti bu umdelerin tatbîkâtında milletin temâyülât ve ihtiyâcât-ı hâkîkiyesini nazar-ı dikkatinde bulundurur.

MEVÂDD-I ESÂSİYE

5- Hilâfet ve saltanat makamının tahlîsine muvaffakiyet hâsıl olduktan sonra Pâdişâh ve Hâlife-i Müslimîn kavânîn-i esâsiye dâiresinde vaz-ı muhterem ve mübeccelini ahz eder.

6- Hâkimiyet bilâ kayd-u şart milletindir. Usûl-i idâre, halkın, mukadderâtını bizzât ve bi'i-fi'l idâre etmesi esâsına müsteniddir.

7- İcrâ kudreti ve teşrî salâhiyeti milletin yegâne ve hakîkî mümessili olan Büyük Millet Meclisinde tecellî ve temerküz eder.

8- Türkiye Halk Hükûmeti; Büyük Millet Meclisi tarafından idâre olunur. Ve "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti" ünvânını taşır.

9- Büyük Millet Meclisi, vilâyetler halkınca rey-i âmm ile müntehab azâdan mürekkebdir.

10- Büyük Millet Meclisi azâsının mikdârı her ellibin nüfûsta bir azâ olmak itibârıyla tertîb olunur.

11- Büyük Millet Meclisinin intihâbı iki senede bir kerre icrâ olunur. İntihâb olunan azânın azâlık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrâr intihâb olunmak câizdir.

Büyük Millet Meclisi azâsının her biri kendini intihâb eden vilâyetin ayrıca vekîli olmayıp umûm-ı milletin vekîlidir.

12- Büyük Millet Meclisi her sene Teşrîn-i sânî ibtidâsında bilâ davet ictimâ eder.

13- Büyük Millet Meclisi azâsı her mebde-i ictimâdan itibâren dört ay sonra Büyük Millet Meclisine âid kâffe-i hukûk ve salâhiyâtı hâiz olmak ve gelecek devre-i ictimâiyeye kadar hâl-i ictimâı muhafaza etmek üzere her vilâyetten asgarî birer azâ bulunacak sûrette içlerinden sülüsünü rey-i hafî ile tefrîk eder.

14- Bi'l-umûm kavânînin vaz'ı, tadîli feshi ve muâhedât ve sulh akdi ve ilân-ı harb Büyük Millet Meclisinin cümle-i hukûkundadır.

15- Büyük Millet Meclisi Hükûmetin inkısâm eylediği devâiri - kânûn-ı mahsûs mûcibince – intihâb-gerdesi olan vekîller vâsıtasıyla reisinin taht-ı riyâsetinde olarak idâre eder. Azâ-yı mütebâkiye icrâi husûsât için vekillere veche-i tayîn ve lede'l-hâce bunları tebdil eder.

16- Ordu münhasıran Büyük Millet Meclisinin ordusudur. Emr ve kumanda selâhiyeti Büyük Millet Meclisinin şahsiyet-i maneviyesinde olup emr ve kumandaya müteallik umûr Erkânı Harbiye-i Umûmiye Vekâleti tarafından tedvîr olunur.

17- Büyük Millet Meclisi Reisi aynı zamânda İcrâ Vekîlleri Heyetinin de reisidir. Meclis Reisi sıfatıyla Meclis nâmına vaz-ı imzâya ve tasdîk-i mukarrerâta salâhiyetdârdır.

İDARE

18- Türkiye, coğrafî vaziyet ve iktisadî münâsebet nokta-i nazarından vilâyetlere, vilâyetler kazâlara münkasım olup kazâlar da nâhiyelerden terekküb eder.

VİLÂYET

19- Vilâyet umûr-ı mahalliyede şahsiyet-i maneviye ve muhtâriyet-i tâmmeyi hâizdir. Siyâset-i hâriciye ve dâhiliye, umûr-ı askeriye, beyne'l-milel münâsebât-ı iktisâdiye ve hükûmetin tekâlîf-i umûmiyesi ile menâfii birden ziyâde vilâyâta şâmil husûsat müstesnâ olmak üzere Büyük Millet Meclisince vaz edilecek kavânîn mûcibince bi'l-umûm umûr-ı mâarif, sıhhiye, iktisâdiye, zirâiye, nâfıa ve mûavenet-i ictimâiyenin tanzîm ve idâresi (vilâyet meclislerinin) salâhiyeti dâhilindedir.

20- Vilâyet meclisleri, beşbin nufûsda bir azâ itibâriyla ve rey-i âmm ile vilâyet halkınca müntehab azâdan mürekkebdir. Vilâyet meclislerinin devre-i intihâbiyesi, Büyük Millet Meclisinin devre-i intihâbiyesi kadardır. Müddet-i ictimâları senede iki aydır.

21- Vilâyet meclisi azâsı meyânından bir reis ile dört azâdan teşekkül etmek üzere bir heyet-i idâre intihâb eder. Salâhiyet-i icrâiye dâimî olan işbu heyete âiddir.

22- Vilâyette Büyük Millet Meclisinin vekîl ve mümessili olmak üzere vâli bulunur. Vâli Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından tayîn olunup vazîfesi hükûmetin umûmî ve müşterek vezâifini rüyet etmektir. İdâre-i mahalliyeye karşı vaziyet ve vazîfesi yalnız murâkabeden ibârettir.

KAZÂ

23- Kazâ yalnız bir cüz-i idârî ve inzibâtî olup şahsiyet-i manavîyeyi hâiz değildir. İdâresi Büyük Millet Meclisi Hükûmeti tarafından mansûb ve vâlinin taht-ı emrinde bir kaymakâma mevdûdur.

NÂHİYE

24- Nâhiye, hayât-ı husûsiyesinde hâiz-i muhtâriyet bir şahsiyet-i manevîyedir.

25- Nâhiyenin bir meclisi, bir idâre heyeti ve bir de müdürü vardır.

26- Nâhiye meclisi, nâhiye halkınca rey-i âmm ile müntehab azâdan terekküb eder.

27- İdâre heyeti ve nâhiye müdürü nâhiye meclisi tarafından intihâb olunur.

28- Nahiye meclisi salâhiyet-i kazâiye, iktisâdiye ve mâliyeyi hâiz olup bunların derecâtı kavânîn-i mahsûsa ile tayîn olunur.

29- Nâhiye bir veya birkaç köyden mürekkeb olduğu gibi bir kasaba da bir nâhiyedir. Bir veya müteaddid köyün birleşmesinden hâsıl olan nâhiyeye dîvân, bir kasabanın teşkîl ettiği nâhiyeye belde nâmı verilir.

MÜFETTİŞ-İ UMÛMİLİK

30- Vilayetler iktisâdi ve ictimâî münâsebetleri itibâriyle birleşerek müfettiş-i umûmilik mıntıkalarını vücûda getirirler.

31- Müfettiş-i umûmilik mıntıkalarının umûmi sûrette âsâyişinin temîni bi'l-umûm devâir muâmelâtının teftîşi ve müfettiş-i umûmilik mıntıkasındaki vilâyetlerin müşterek işlerindeki âhengin tanzîmi vazîfesi müfettiş-i umûmîlere mevdudur.

13 Eylül 336

Mondros Mütarekesi'nden *Devrime Doğru İlk Adım* Halkçılık Programı 31 maddeden oluşmaktadır.

Esas olarak Halkçılık Programı, milli hâkimiyet ilkelerini kabul ederek iktidarı TBMM'ne vermiştir. Bu bizatihi, padişah ve halifenin ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca, Program'dan Teşkilât-ı Esasiye'ye giden süreçte yani *program*, anayasa haline getirilirken *padişah* da *halife* de metinde çıkarılmıştır. Sonrasında padişahlık, 1 Kasım 1922'de saltanatın ve 4 Mart 1924'te de halifeliğin kaldırılmasıyla tarihin karanlık dehlizlerine atılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 27 Aralık günü Ankara'ya gelmiştir. Ertesi gün, 28 Aralık 1919'da Ankara Ziraat Mektebi'nde konuşuyor:
"Yukarıdan aşağıya doğru başlatılan bir hareket, gerçek başarıya ulaşabilmek için aşağıdan yukarıya doğru yükselen bir irade temeline dayanmalıdır. Böyle olursa hareketi temsil eden organın önünde kimde duramaz".

Gerçekten de öyle olmuştur. 1919'un sonundan 1920'nin sonuna uzanan bir yıl, bir *devrim dönemi*dir. Bu dönemin toplumsal ve iktisadi özelliklerine baktığımızda *Milli Demokratik Devrim* olarak da değerlendirebiliriz.

Görülmektedir ki; Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı, kütüphane masalarında değil, cephelerdeki süngülerin şakırtısı, çizmelerin tozu ile yani ***"ateşle, demirle, kanla"*** yazılmıştır.

Jean Paul Marat

La Convention Nationale'in etkili isimlerinden *Jean Paul Marat*'nın 15 Eylül 1789'da kendi gazetesi *L'Ami de Peuple*'de (Halkın Dostu) yazdıklarıyla Mustafa Kemal Paşa'nın yazıp – söylediklerini karşılaştıralım:

"(...) Tutarlı bir hükümette, iktidarın mutlak hâkimi, gerçek egemen, halkın kendisidir; en yüce otorite odur. Yaygın bir devlette, herkesin her şeye katılabilmesi olası sayılamayacağından, halkın temsilcileriyle etkili olması bizzat çözümleyemediği işleri; önderleri, bakanları, subaylarıyla düzenlemesi gerekir. Bu yüzden vatandaş kısmının çıkarlarını gözetmek, kamu işlerini düzene koymak devletin ilk ve temel yasası olmalıdır. Eğer gerçek egemen halkın kendisi ise her şey ondan sorulmalı, egemenlik hakkını bizzat kullanamazsa vekilleriyle kullanmalıdır. (...) Ne var ki, mutlak ve sınırsız egemenlik erki yalnız ve yalnız halkın kendisindedir. Zira, genel iradenin [irade-i milliye] sonucudur bu, ayrıca halkın toplu halde kendini satması, kendine ihaneti, ya da kötülük etmesi düşünülemez."

Robespierre

Peki, şimdi hangimiz *Jacoben Marat*'nın ***mutlak ve sınırsız egemenlik, yalnız ve yalnız halkın kendisindedir*** formülüyle *Mustafa Kemal Paşa*'nın ***egemenlik kayıtsız şartsız milletindir*** formülü arasında bir fark olduğunu savunabilecek?

Saint Just

SERDAR ŞAHİNKAYA'DAN 'DEVRİME DOĞRU İLK ADIM: MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HALKÇILIK PROGRAMI (13 EYLÜL 1920)'

"Mustafa Kemal Paşa, 'irade-i milliye'yi, 'irade-i şâhâne'nin karşısına koyarak yola çıkmıştır!"

Dr. Serdar Şahinkaya, 'Devrime Doğru İlk Adım: Mustafa Kemal Paşa'nın Halkçılık Programı (Telgrafhane Yayınları) adlı incelemesinde, Türkiye'nin tam bağımsızlığa ve Cumhuriyet'e doğru yol alırken en önemli sınır taşlarından biri olan 13 Eylül 1920 tarihli "Halkçılık Programı"nın tam ve eksiksiz halini gün ışığına çıkararak okuyucularla buluşturuyor. Osmanlı'nın yıkılışı sonrası Anadolu'da yakılmaya başlanan devrim ateşlerinin, halkçı bir özle büyüyüp yüzyıllar süren bir karanlığı yurttan kovuşunu farklı bir cepheden inceliyor. 18 Kasım 1920'de TBMM kürsüsünden okunan "Halkçılık Programı"nı, Cumhuriyet'in adeta değişmez yasası olarak bir kez daha ortaya koyuyor.

IŞIK KANSU

'BÖYLE BİR PROGRAM YOKTUR' TARTIŞMALARINA NOKTA!

■ ***Devrim tarihinde önemli bir yer tutan 13 Eylül 1920 tarihli "Halkçılık Programı"nın tam ve eksiksiz halini yayınlama onuru size düştü. Metni bulunuşunun bir öyküsü var mı?***

Sayın *Ahmet Necdet Sezer*'in Cumhurbaşkanlığı döneminin 2003-2007 yıllarında *Cumhurbaşkanlığı Ekonomi ve Uluslararası İlişkiler Çalışma Grubu* üyeliği görevinde bulunmuştum. O dönemin *Çankaya Köşkü*'nde bulunan *Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi*'nden *Halkçılık Programı*'nın Osmanlıca orijinal metni ve daktilo edilmiş transkripsiyon metinlerinden birer kopya edinmiştim.

2019 yılında *Memleket, Siyaset Yönetim Dergisi*, "*Halkçılık*" temalı özel sayısı için makale çağrısını yayınlayınca *Doç. Dr. Ozan Zengin* ve *Doç. Dr. Deniz Yıldırım* ile görüşerek bu metinleri kısa bir giriş notu yazdıktan sonra dergiye gönderdim ve yayınlandı.

Makale dergide yayınlandıktan sonra ilgili çevrelerde oldukça dikkat çekti, takdir topladı.

Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Burak Çelik: "*Serdar Hocam bu belgenin orijinalini ilk defa yayınlayarak çok isabetli bir iş yapmış, yıllardır süren böyle bir 'program yoktur' türünden tartışmalara da son vermiş oldunuz*" dedi.

Bazı hocalarım ve dostlarım da bu makalenin daha çok okunmasını temin teşvik etmek için genişletilerek kitaplaştırılmasının isabetli olacağına işaret ettiler.

Telgrafhane Yayın Yönetmeni Tayfun Özbay dostumu konuyu açtım. Kendisi de kitap projesine sıcak bakacağını ifade edince birdenbire bütün yük üstümde kaldı.

TÜM AŞAMALARI VE KRİTİK DÖNÜM NOKTALARIYLA HALKÇILIK PROGRAMI!

Özellikle *Halkçılık Programı*'na gelinen sürece ilişkin gelişmeleri, farklı bir ifade ile Osmanlı'nın son yılları, *Milli Mücadele* hazırlıkları, *Yerel Kongreler* ve *Türkiye Büyük Millet Meclisi*'nin oluşumu ve ilk yılına ilişkin ciddi bir literatür taraması yapıp yeni eski kitap ve makalelerin peşine düşüp tedarik ettim, okudum, notlar aldım. Tüm bunlar yaklaşık iki yılımı aldı.

Kitap ile amacım, *Mustafa Kemal Paşa* tarafından 13 Eylül 1920'de *Büyük Millet Meclisi*'ne sunulan *Halkçılık Programı* ve öncesindeki gelişmelerle sınırlı olacaktır.

Osmanlı'nın son dönemine doğru halkçılık ideolojisi, düşüncesine dair gelişme ve oluşumların ana çizgileri; yerel kongreler, kuzey komşu Sovyetler Birliği'nden gelen derin ve etkili Bolşevik rüzgârlar ve bu rüzgârların karşılık bulduğu hususlara değinmenin isabetli olacağını düşünüyorum.

Bununla birlikte *Halkçılık Programı*'na oluşturan süreçteki gelişmelerin ana hatları, kritik dönüm noktaları, meselenin ruhuna nüfuz edebilmek açısından önemlidir.

HALK HÜKÜMETİ!

■ ***Türk devriminin "emperyalizme ve kapitalizme karşı" tutum aldığının en önemli göstergelerinden biri olan "Halkçılık Programı"nın Anayasal demokrasi süreci açısından önemi de kitabınızda açıklanıyor.***

Mondros Mütarekesi'nden *Devrime Doğru İlk Adım Halkçılık Programı*'na gelen zaman dilimindeki kritik aktör ve olayları ve 31 maddeden oluşan programın bütününe ilişkin bilgi ve görüşlerimi kaleme alırken aynı dönemde içerik olarak da neredeyse birebir aynı iki ayrı programa da değindim: Anadolu'da *Yeni Gün Gazetesi*'nde yayınlanan *Halk Zümresi Siyasi Programı* ve ondan iki hafta önce "*Bir Lâyiha*" başlığıyla *Öğüt Gazetesi*'nde "*Meclis'te bir halk hükümetinin teşkili için çalışan büyük bir grup tarafından tertip olunarak yakında müzakere edilmesi muhtemel bulunan kanun lâyihası*" sunuşuyla yayınlanan *Halkçılık Programı*. *Öğüt Gazetesi* aynı gün başyazısına "*Halk Hükümeti*" başlığını atmıştı.

PADİŞAHLIK VE HALİFELİĞİN KALDIRILDIĞI MİLLÎ DEMOKRATİK DEVRİM!

Esası olarak *Halkçılık Programı*, milli hakimiyet ilkelerini kabul ederek iktidarı *TBMM*'ye vermiştir. Bu bizatihi, *padişah* ve *halifenin* ortadan kaldırılmasıdır.

Ayrıca, programdan *Teşkilât-ı Esasiye*'ye giden süreçte yarı program, anayasa haline getirilirken *padişah* da *halife* de metinden çıkarılmıştır.

Sonrasında *padişahlık*, 1 Kasım 1922'de *saltanatın* ve 4 Mart 1924'te de *halifeliğin* kaldırılmasıyla tarihin karanlık dehlizlerine atılmıştır.

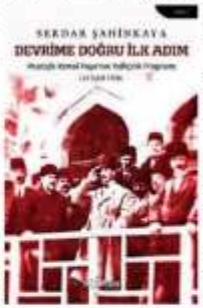

Bu dönemin toplumsal ve iktisadi özelliklerine baktığımızda *Milli Demokratik Devrim* olarak da değerlendirebiliriz.

Görülmektedir ki; *Mustafa Kemal Paşa*'nın *Halkçılık Programı*, kütüphane masalarında değil, cephelerdeki siperlerin şakırtısı, çizmelerin tozu ile yani "*ateşle, demirle, kanla*" yazılmıştır.

Bu bakımdan *Mustafa Kemal Paşa*'nın tutumu ile *La Convention Nationale*'de toplumu alt üst etme gücünü gören *Fransız İhtilali*'nin *Jacoben*'leri arasındaki büyük yakınlık görülmeli ve anlaşılmalıdır.

Gerçekten de *Mustafa Kemal Paşa*, "*irade-i milliye*"yi, "*irade-i şâhâne*"nin karşısına koyarak yola çıkmıştır. Paşa'nın kullandığı irade-i milliye, hâkimiyet-i milliye kavramlarının *Fransız Devrimi*'nin babaları olan *J.P. Marat, Robespierre, Saint-Juste* üzerinden *J.J. Rousseau*'ya uzandığı, *Anadolu İhtilali*'nin *Fransız İhtilali*'nin gücünden esinlendiği yadsınamaz tarihsel bir tespit ve gerçektir.

■ ***Kitaba gelen tepkiler nasıl oldu?***

Kitaba gelen ilk tepkiler oldukça olumlu. İki konferans ve imza günü yaptım. İlgi yüksekti. Fakat yaz tatili arasya girdiği için kitabın henüz beklenen okuyucu sayısına ulaştığını düşünmüyorum. Sanıyorum sonbahar ile birlikte kitap daha çok ilgili kitlelere ulaşacaktır.

Özellikle, *CHP* ve *ADD* çevreleri ile sosyalistlerin *Halkçılık Programı* hakkındaki esasa ve hakikate sahip çıkmaları, ayrıntıları okumaları, hatırlatmaları, anlatmaları ve unutmamalarının önemli olduğunu düşünüyorum. ■

İlkokul
TÜRK İNKILABI
EŞSİZDİR

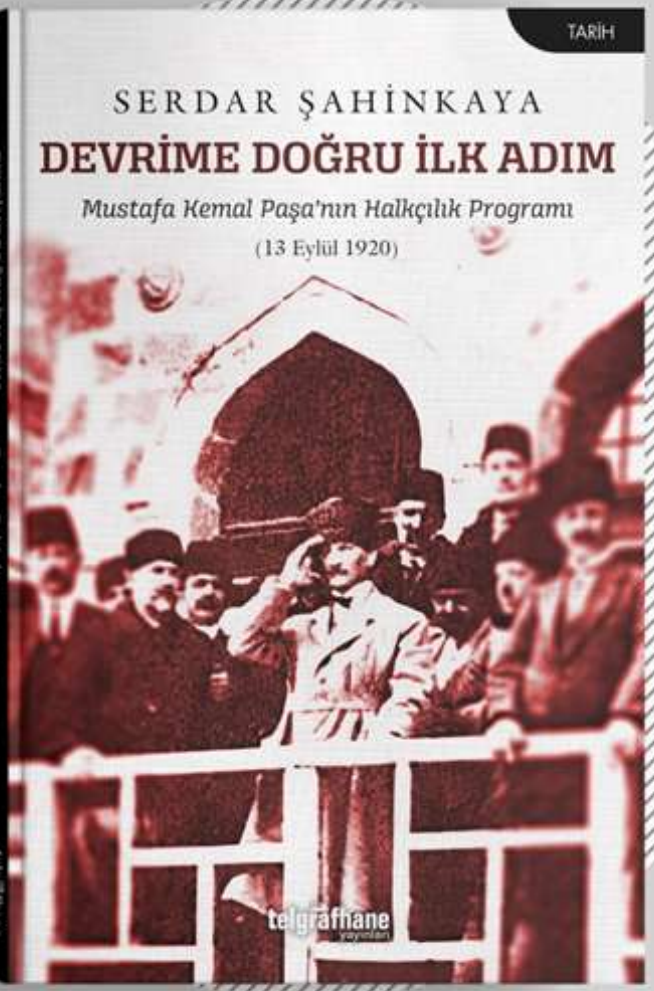

telgrafhane
yayınları

www.telgrafhane.com.tr

Kitaba Yazdığım «Önsöz»den

Bizim yüreğimiz, 1897'de Mülkiye'ye gönderilen Abdülhamit'in şekerlerini yerlerde ezerek kabardı.
Sonra, Resneli Niyazi'nin gezdiği dağlarda hürriyete sevdalandı.
Sonra, dedi ki; Kahrolsun istibdat, yaşasın hürriyet…
Sonra o hürriyetin rüzgârı ile Bandırma'nın güvertesinde bir çift mavi göz ve bir çatal yürek ile buluştu.
Sonra şahin olup Anadolu'ya uçtu: Havza, Amasya, Erzurum, Sivas hattından.
Sonra bir kış ayazında bozkırın Ankara'sında Seymenlerle kucaklaştı sevdamız.
Artık ustalaştı kanatları.
Sonra 1920'nin baharında o balkonda kurucu iradeye dönüştü.
Sonra Bakü'de diğer mazlum milletlerle Doğu Halkları Kurultayı'nda buluştu.
Sonra da, Kuzey komşudan esen kızıl Bolşevik rüzgârlar süvarilerimize güç verdi.
Ve Haymana, Afyon tarikiyle İzmir'in derin lacivertinde fırtına kanatlı martılarla kucaklaştı.
Bizim sevdamız, kurtuluşla coştu, kuruluşla derinleşti ve 1923 Cumhuriyeti ile taçlandı…
Hâlâ, itici gücü 1789'un aydınlanması ve 1917'nin emek kardeşliği olan Bandırma'nın güvertesinde yüzümüzü yalayan rüzgâr, kırlaşmış saçlarımızı okşamakta…
Ve hâlâ, 23 Nisan 1920'de o balkondaki kurucu irade, bizlerin yüreğinde, aklında…
O kurucu irade, milli mücadelenin programını yazdı.
Adını da *Halkçılık Programı* koydu…
Ve bugün yine haykırmaktayız ve haykıracağız:
Kahrolsun İstibdat, Yaşasın Hürriyet

Sabrınız için teşekkürler…

serdarsahinkaya35@gmail.com